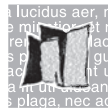

Sensitief communiceren in de kinderopvang

Versterk de pedagogische kwaliteit
met de Gordon®methode

Saskia Henderson

u i t g e v e r i j
SWP

Eerste druk 2009 tot en met vierde druk 2016 zijn verschenen onder de titel *In Balans. Opvoeden in de kinderopvang volgens de Gordonmethode* (ISBN 978 90 8850 038 1).

Sensitief communiceren in de kinderopvang

Versterk de pedagogische kwaliteit met de Gordon[®] methode

Saskia Henderson

ISBN 978 90 8850 951 3

NUR 847 / BISAC EDU023000 / THEMA JNG

© 2020 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j°. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Inhoud

Inhoud	5
Voorwoord	7
1 Zomaar een dag?	9
2 Een relatie opbouwen	13
3 Praten met kinderen	17
4 Anders kijken naar gedrag	25
5 Kinderen helpen	33
6 Grenzen stellen	45
7 Macht en onmacht in de opvoeding	55
8 Omgaan met verzet	63
9 De overlegmethode	73
10 Een fijne omgeving	85
11 Ruzies tussen kinderen	91
12 Mijn waarden in de opvoeding	99
13 De Gordonmethode bij contacten met ouders	109
14 De Gordonmethode bij contacten met collega's	119
Bijlage: Test je kennis	127
Thomas Gordon en de Gordontraining	133
Meer lezen?	135
Nawoord	137
Bronnen	139
Over de auteur	143

Voorwoord

Hoe pak ik het nu concreet aan?

Een vraag die voortdurend actueel en belangrijk is als het om opvoeding gaat, zeker ook bij de kinderopvang. Alleen met sensitieve communicatie kan het kind zich veilig en zeker voelen en optimaal stappen zetten in zijn ontwikkeling, met plezier en geluk als belangrijkste doelen. Een jong kind heeft in principe hiervoor alle bouwstenen in huis, maar heeft opvoeders nodig die goed kunnen communiceren om zijn unieke mogelijkheden tot hun recht te laten komen.

Dat gaat niet vanzelf. Het vraagt kennis van en inzicht in communicatie en relaties, het belang van goed contact en verbinding. Een deskundig antwoord is nodig op de vraag welke reactie en houding passen bij een bepaalde situatie, zodat het bijdraagt aan de relatie met het kind en aan zijn optimale ontwikkeling.

Dr. Thomas Gordon blonk in zijn tijd uit in het ontwikkelen van een helder raamwerk met praktische vaardigheden om aandachtig te luisteren, jezelf zorgvuldig te uiten en conflicten op te lossen zonder macht te gebruiken. Stabiele relaties realiseren, daar ging het hem om. Zodat genieten en opgroeien een optimale kans krijgen.

Toen ik Thomas Gordon jaren geleden ontmoette en zijn methode en communicatietrainingen in Nederland introduceerde, werd ik getroffen door de kracht en de waarde van zijn inzichten en het concrete houvast van de vaardigheden. Het zal Gordon blij verrast hebben dat zijn methode tijdloos is gebleken en talloze mensen wereldwijd onveranderd inzicht biedt bij de vraag: hoe pak ik de opvoeding nu concreet aan?

De kinderopvang heeft daarin niet stilgezeten. Er zijn duidelijke doelen gesteld ter bevordering van de pedagogische kwaliteit. Het boek *Sensitief communiceren in de kinderopvang* is een geheel vernieuwde uitgave¹ waarin de praktische bruikbaarheid van de Gordonvaardigheden wordt beschreven. Het geeft tevens inzicht hoe deze samenhangen met de pedagogische doelen van de kinderopvang én met de resultaten van wetenschappelijk onderzoek.

¹ Het boek is oorspronkelijk verschenen onder de titel *In Balans: Opvoeden in de kinderopvang volgens de Gordonmethode*.

Dit boek levert daarmee een onmisbare bijdrage aan de pedagogische kwaliteit van de kinderopvang. Het boek is helder, uitnodigend en direct toepasbaar. Ik wens iedereen veel leesplezier!

Wilna Weeda

Mede-initiatiefnemer van de introductie van de Gordonmethode in Nederland/Vlaanderen en medeoprichter van de Stichting NET, die de rechten van het Gordon®-programma heeft en trainingen en werkmateriaal verzorgt. Wilna was werkzaam als orthopedagoog in de jeugdzorg, gericht op ouderbetrokkenheid en deskundigheidsbevordering, en is Gordontrainer en coach.

Een vraag over dit boek, de Gordonmethode of de Gordontraining? We horen het graag!

Meer informatie over trainingen vind je op www.gordontraining.nl.

Meer informatie over de opleiding tot Gordoncommunicatietrainer vind je op: www.gordoncommunicatie.nl

Of mail naar: info@gordoncommunicatie.nl

1 Zomaar een dag?

Voorbeeld

Het is 17.00 uur op de buitenschoolse opvang. Buiten vermaken wat kinderen zich met een balspel, drie kinderen sjuuwen met takken, twee zitten gehurkt naar torretjes te kijken, en binnen is een groepje kinderen aan het knutselen. Pedagogisch medewerker Demi merkt op dat Bente (8) wat stil is en probeert een praatje met haar te maken. Voor ze wat kan zeggen, trekt Jonne (9) aan haar mouw: 'Ik kan de draad er niet doorheen krijgen.' Stagiaire Liselot vraagt Demi wanneer ze tijd heeft om de opdrachten van school te bespreken. De telefoon gaat: een ouder wil het oudergesprek verzetten. Van buiten klinkt geroep: 'Demi, Demi, hij duwde me!' Johnny (10) rent opgewonden met een bos takken naar binnen en roept: 'Mogen we ook vuur maken?'

Zomaar een werkdag. Aan een gesprek met Bente kom je bijna niet toe! Kinderen hebben jouw aandacht op verschillende, soms onverwachte momenten nodig. Net als je een ouder aan de telefoon hebt bijvoorbeeld. Het vergt heel wat organisatietalent – en geduld – om de aandacht voor de kinderen goed te combineren met de overige taken. En dat zijn er nogal wat. Oudergesprekken voeren, werkbesprekingen houden, de was doen, aanwezigheidslijsten invullen, eten klaarmaken, vegen. Je zou bijna vergeten dat je er in de eerste plaats bent voor de kinderen.

Als pedagogisch medewerker of gastouder zorg je voor een prettige plek waar het kind vertrouwd kan opgroeien. Ongemerkt lever je op verschillende momenten hoge pedagogische kwaliteit. In dit boek gaan we in op de vraag wat die kwaliteit precies is en hoe je die kunt bieden.

Groepsopvoeding

Het grote aantal leeftijdgenootjes bij elkaar, de specifiek ingerichte groepsruimte, de professionele begeleiding ... dit alles maakt de opvoeding in de groep anders dan thuis. Het biedt veel kansen: kinderen leren bijvoorbeeld veel vaardigheden van en met elkaar. Ze leren voor zichzelf opkomen, voor elkaar zorgen en samenwerken. Ze doen samen al spelend ontdekkingen met alle spelmaterialen die voorhanden zijn. De kinderopvang heeft ook als voordeel dat er veel contact met ouders is. Door samen te overleggen leer je beiden hoe je het kind nog beter kunt begeleiden. Daarnaast heeft de kinderopvang ook een signalerende functie. Een verandering in gedrag of stagnerende ontwikkeling merk je vaak eerder dan de ouders. Dit alles maakt de kinderopvang waardevol voor kinderen, nog naast de functie die het voor ouders heeft: een voorziening waardoor ouders kunnen werken of studeren.

Er zijn ook punten van aandacht. Groepsopvang zorgt voor meer prikkels: meer kinderen, meer spelmaterialen, meer drukte. Groepsopvang betekent ook meer opvoeders. Ten slotte

zijn er in groepsopvang vaak andere gewoontes en regels dan thuis. Sommige kinderen hebben daar moeite mee en ‘aarden’ minder gemakkelijk.

Het kind in de groep

De grote uitdaging is de groepsopvoeding zó vorm te geven dat elk kind zich prettig voelt. Het kind voelt zich op zijn gemak in de groep, heeft het naar de zin – ervaart kortom ‘welbevinden’. En hij speelt met volle overgave zodat hij zich kan ontwikkelen.² Soms is dat eenvoudig: veel activiteiten (eten, buiten spelen) die je groepsgewijs aanbiedt sluiten tegelijk aan bij de behoeften van het individuele kind.

Op andere momenten is het minder simpel: dan hebben de kinderen juist strijdige behoeften. Of andere behoeften dan jij als pedagogisch medewerker. De kunst is daar op een goede manier mee om te gaan. Maar wat is dan ‘goed’?

Pedagogische kwaliteit

Wat goede, ofwel verantwoorde kinderopvang is, staat omschreven in de Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK).³ Namelijk:

1. het bieden van emotionele veiligheid;
2. het bevorderen van persoonlijke competentie;
3. het bevorderen van sociale competentie;
4. het bevorderen van de morele competentie, de overdracht van normen en waarden.

Als pedagogisch medewerker doe je dat door de volgende NCKO-interactievaardigheden in te zetten⁴:

1. sensitief en responsief omgaan met kinderen;
2. respect voor de autonomie van kinderen tonen;
3. structureren en grenzen stellen;

2 Laevers (2005) geeft aan dat de pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor een groot deel wordt bepaald door twee dimensies, namelijk welbevinden en betrokkenheid. Een kind dat zich ‘welbevindt’, voelt zich op zijn gemak en prettig. Betrokkenheid verwijst naar de geconcentreerde aandacht van het kind bij spel (Singer & De Haan, 2013). Het lijkt op flow, bekend geworden door Csikszentmihalyi (1999, in Dewulf, 2012). Het is een belangrijke voorwaarde voor leren en ontwikkelen.

3 Zie de website van de Rijksoverheid (2019) ‘veranderingen kinderopvang’.

4 Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang wordt bepaald door een groot aantal factoren. Enerzijds door (structurele) kenmerken als de groepsgrootte, de hoeveelheid pm’ers per groep (staf-kindratio), hoe vast de groep is (groepsstabiliteit) en hoe vast de pm’ers (stafstabiliteit). Anderzijds door (proces)kenmerken als: hoe je als pedagogisch medewerker omgaat met het kind, hoe je de contacten met groepsgenootjes begeleidt en welke materialen je aanbiedt. Met name deze proceskwaliteit heeft invloed (Riksen-Walraven, 2000). Hoogleraar Fukkink (2014) omschrijft de zes vaardigheden waarover de pedagogisch medewerker moet beschikken als ‘sleutelvaardigheden’. De vaardigheden worden nader omschreven in het NCKO-kwaliteitsmodel (Helmerhorst, Riksen-Walraven, Vermeer, Fukkink & Tavecchio, 2014). Veel informatie over de interactievaardigheden is te vinden in het gelijknamige boek van Strik en Schoemaker (2016).

4. praten en uitleggen⁵;
5. spelenderwijs uitdagen van de ontwikkeling;
6. begeleiden van interacties tussen kinderen;
7. overdragen van waarden en normen⁶.

Dat is al met al behoorlijk veel wat van jou wordt gevraagd! En hóé je dit allemaal moet doen, is niet altijd duidelijk.

De Gordon*methode

De Gordonmethode is een specifieke communicatiemethode, die naadloos aansluit op bovengenoemde doelen en interactie-aspecten. De methode is ontwikkeld door dr. Thomas Gordon. De communicatievaardigheden uit de Gordonmethode geven handen en voeten aan hoe je dat nou precies doet 'sensitief responsief' zijn; hoe je grenzen stelt op een duidelijke en respectvolle manier et cetera. Concreet, praktisch. De Gordonmethode is een democratische methode: het uitgangspunt is dat je conflicten zó kunt oplossen dat je beiden tevreden bent. Een win-winsituatie dus. Het doel van de Gordonmethode is dat opvoeders en kinderen een positieve en gezonde relatie hebben. Een goede relatie is belangrijk, omdat het zorgt voor een veilige hechting. Daarnaast vergroot het de ontwikkelingskansen van kinderen. En het helpt gedragsproblemen te verminderen of voorkomen.⁷

Met de Gordonmethode lever je optimale pedagogische kwaliteit.

In dit boek lees je de belangrijkste punten uit de Gordonmethode.

De Gordon* Methode staat voor positieve en gezonde relaties tussen opvoeders en kinderen. Dit bevordert een veilige hechting, vergroot de ontwikkelingskansen en vermindert gedragsproblemen van kinderen.

5 In de NCKO-kwaliteitsmonitor (NCKO, 2009) staan de zes interactievaardigheden specifiek omschreven. Een van die zes is 'praten en uitleggen', ook wel omschreven als 'informatie en uitleg geven'. In de Wet IKK (2019) ontbreekt deze vaardigheid. Voor de volledigheid is deze hier wel opgenomen.

6 Het item 'overdragen van waarden en normen' wordt niet vermeld in het NCKO, wel in de Wet IKK (zie noot 3). De Wet IKK beschrijft het als 'kinderen worden gestimuleerd om op open manier kennis laten maken met algemeen aanvaarde normen en waarden in de samenleving, met het oog op een respectvolle omgang met anderen en een actieve participatie in de maatschappij'. Voor de volledigheid is dit punt hier ook opgenomen.

7 In de databank Effectieve jeugdinterventies van het NJi is de Gordonmethode (de Gordontraining voor ouders) opgenomen. De training is hier erkend als 'goed onderbouwd'.

2 Een relatie opbouwen

Ieder mens heeft behoefte aan contact. Alle kinderen hebben op gezette tijden ‘de volle aandacht’ van een volwassene nodig. Kinderen die zich gehoord en gezien voelen, zitten beter in hun vel en kunnen langere tijd achtereen zelfstandig spelen zonder op een negatieve manier de aandacht te vragen. Ook accepteren ze het beter als iets een keer echt niet kan. Bovendien werk je zo actief aan vertrouwen. Hoewel aandacht geven tijd kost – en tijd is een schaars artikel op een groep met 9 baby’s, 16 peuters of 22 schoolkinderen! – levert het ook veel op: de sfeer op de groep wordt plezieriger en je hoeft minder conflicten op te lossen. Uiteindelijk win je met deze wijze van werken dus ook tijd.

Veilige hechting

Maar dat is niet alles. Contact maken, aandacht geven: het is voor de jongste kinderen van levensbelang. Door regelmatig contact, voeden, troosten, ontstaat een emotionele relatie tussen de baby en de ouders of vaste verzorgers. Zo ontstaat op den duur een gehechtheidsrelatie. Gehechtheid betekent dat de baby/dreumes bij angst of verdriet naar een vaste persoon toe gaat die hem beschermt. Als een kind veilig gehecht is, zal hij, wetend dat er iemand is waar hij terecht kan bij nood, de wereld gaan ontdekken. En als er iets engs is, zoekt hij even troost bij de vertrouwde volwassene om daarna weer gerustgesteld te gaan spelen. Is een kind daarentegen niet veilig gehecht, dan lijkt hij onverschillig te zijn bij deze volwassene en zoekt hij geen troost bij angst. Hij kan zijn stress niet kwijt en speelt ook niet. Andersom kan ook: dan klampt het kind zich steeds vast aan de ouder en gaat niet op onderzoek uit. Je kunt je voorstellen dat onveilige gehechtheid flinke negatieve gevolgen voor het kind heeft.⁸

Liefde vormt de sleutel

Men schat dat in totaal 65 procent van de kinderen veilig gehecht is aan een van de ouders. Kinderen op een kinderdagverblijf raken daarnaast vaak ook veilig gehecht aan de pedagogisch medewerkers. Soms compenseert dit zelfs een onveilige gehechtheid met de ouders. In totaal is 42 procent van de kinderen veilig gehecht aan de pedagogisch medewerkers. Hoewel dit gezien wordt als een relatief hoog percentage is er toch werk aan de winkel, lijkt mij ...⁹

In haar boek *Waarom liefde zo belangrijk is* legt Sue Gerhardt uit dat liefde de sleutel vormt voor hechting en een gezonde (hersens)ontwikkeling.¹⁰ Door de manier waarop opvoeders reageren op de baby, leert hij wat zijn emoties zijn en hoe hij daarmee moet omgaan. Vriendelijke gezichten of juist boze blikken slaat hij op als beelden, die op den duur overgaan in verwachtingen. Ook wordt zijn stressniveau afgestemd op wat hij die eerste periode meemaakt. Zijn vroegste ervaringen zijn veel relevanter voor zijn

8 Uit: IJzendoorn (2010), *Gehechtheid, zonder knuffelen en hulpouders gaat het niet*. Zie ook het boek van Nossent, VanderHaegen & Kwok (2010).

9 Zie Vermeer en Groeneveld (2017).

10 Zie *Waarom liefde zo belangrijk is* van Gerhardt (2018). Ze beschrijft hierin het enorme belang van liefde, aandacht en contact voor baby's.

volwassen identiteit dan we ons meestal realiseren. Het heeft een cruciaal effect op de ontwikkeling van zijn sociale en emotionele ontwikkeling, het vermogen relaties aan te gaan en dergelijke.

‘(...) we zijn totaal uit het oog verloren wat het belang is van liefde. We dachten dat het gewoon iets aardigs was wat opvoeders deden. Maar in werkelijkheid vormt liefde de sleutel tot de geestelijke gezondheidszorg, intelligentie en functioneren van de mens. Als iemand een geweldig mens is, kan dat maar één ding betekenen. Er werd van hem of haar gehouden.’

Steve Biddulph¹¹

Aandacht, aandacht, aandacht

Op de kinderopvang draag je bij aan de veilige hechting van kinderen – niet alleen baby's, maar ook oudere kinderen – door sensitief responsief te zijn. Dat betekent dat je de signalen van het kind opmerkt, goed interpreteert en er adequaat op reageert. Bijvoorbeeld: als een baby huilt, aai je hem over de bol. Als een peuter erg wiebelt aan tafel, mag hij alvast gaan spelen. Soms is het minder simpel. Want wat bedoelt een dreumes met die korte blik naar jou? Welke behoefte heeft een kind op de bso dat overdreven grapjes maakt? Het vereist dan goed observeren – en overleg met je collega's wellicht – voordat je begrijpt wat het kind nodig heeft. Je hebt dus je volle aandacht nodig om goed op kinderen in te kunnen spelen.

Aandacht geven in een groep

De volle aandacht geven aan kinderen is gemakkelijker een-op-een. In een groep kan het lastig zijn je aandacht te verdelen. Houd eens bij welke kinderen je 'vanzelf' veel aandacht geeft, en welke minder. Sommige kinderen laten zo vaak ongewenst gedrag zien dat je misschien geneigd bent dit kind minder vaak op positieve momenten aandacht te geven. Er zijn ook kinderen die 'ertussendoor' glippen, omdat ze zelden je aandacht vragen. Maar ook zij hebben jouw aandacht nodig.

Sommige (oudere) kinderen praten liever tijdens spel of tijdens het lopen dan dat ze tegenover je zitten. Het is dan spontaner en minder geforceerd. Belangrijk is dus ook om goed te kijken hóe je aandacht geeft en of het aansluit bij het kind.

¹¹ Dit citaat van Steve Biddulph, psycholoog, is opgenomen in het voorwoord van het boek van Gerhardt (2018). In het oorspronkelijke citaat staat 'parents', hier vertaald met 'opvoeders'.

Richt je dag en groepsruimte zo in dat die uitnodigt tot contact. Enkele mogelijkheden zijn:

- Ga regelmatig tussen of vlak bij de kinderen zitten, op een stoel of op de grond.
- Wissel je plek aan tafel af.
- Doe iets samen met een kind een-op-een: een spel, iets halen, een klusje.
- Gebruik de verzorgmomenten voor individuele aandacht (bij baby's en dreumesen).
- Gebruik de tijd bij het ophalen uit de bso, of onderweg naar een activiteit elders.
- Voorkom storende 'ruis': zet de radio uit en doe muziek alleen aan op speciale momenten.
- Zorg voor gezellige hoekjes.
- Maak gebruik van meerdere kleinere tafels bij grotere groepen, dat zorgt voor rust zodat er meer contact in de subgroepjes ontstaat.
- Splits de groep regelmatig op, dat geeft rust en meer mogelijkheden voor contact.
- Zorg in je dagritme voor terugkerende rituelen waar je samen van geniet en die jullie verbondenheid laat zien (groepsliedje, gebaren, foto's aan de muur van de kinderen en de activiteiten, mop van de dag aan de muur door kind bedacht, of iets dergelijks).
- Kijk regelmatig naar alle kinderen uit je groep, zodat je bewuster je aandacht verdeelt.
- Zorg voor een gezamenlijke start en/of gezamenlijk einde. Daar kan zelfs een kleine 'evaluatie' aan gekoppeld worden: 'Wat vond je het leukst vandaag?', 'Wat vond je fijn, wat vond je niet fijn vandaag?'

Contact uit zich verder natuurlijk vooral in hoe je communiceert en luistert. Daarover gaan de volgende hoofdstukken.

3 Praten met kinderen

Communicatie en contact

Communicatie is een wederkerig proces. Ik zeg wat, jij reageert. En andersom. Dat kan met taal (verbaal) of met lichaamstaal (non-verbaal).

Voorbeeld

- Anouk (5 maanden) wordt door jou verschoond. Ze kijkt je aan en jij lacht naar haar.
- Jij zegt tegen Zoë (3 jaar): ‘Heb jij een nieuwe pop?’ Zij laat de pop zien.
- Ayoub (8 jaar) vertelt jou een verhaal over auto’s en jij knikt en vertelt over jouw auto.

Als je niet zou reageren (‘Ayoub vertelt een verhaal en jij gaapt’ – ‘Anouk kijkt je aan en jij kletst met je collega’), geeft dat het kind een vervelend gevoel, alsof hij er niet toe doet. Dat beïnvloedt de hechting in negatieve zin. Je bent daarentegen sensitief-responsief als je wel reageert. Je merkt het signaal van het kind op (Anouk kijkt je aan), interpreteert dit goed (ze wil contact met jou) en reageert daar tijdig en adequaat op. Die reactie kan verbaal zijn (iets zeggen) of non-verbaal (een lach, knikje, aai over de bol). Ook als je niet direct naar het kind toe kunt gaan, kun je laten merken dat je het kind ziet en hoort. Sensitieve reacties geven een kind emotionele steun.¹² Communicatie is wezenlijk voor de relatie tussen mensen.

Communiceren kan al met heel jonge baby’s. Het grote belang hiervan wordt vaak onderschat! En dat terwijl baby’s dit van nature kunnen. Kijk maar eens hoe jonge baby’s al meteen het principe van beurtverdeling begrijpen: praten doe je om de beurt. Als jij praat, kijken ze je aandachtig aan en als jij stopt met praten, brabbelen zij. Met hun ogen maken ze contact en ze ‘wijzen’ met hun ogen naar iets wat hun aandacht trekt. Zulk contact is essentieel voor jullie relatie en hun ontwikkeling. Als baby’s hun ogen afwenden of sluiten is dat een teken dat ze hun indrukken gaan verwerken en het contact dus even genoeg was. ‘Een gesprekje voeren’ met een baby doe je door genoeg pauze in te lassen om hem de gelegenheid te geven te reageren. Baby’s hebben namelijk meer verwerkingstijd nodig.¹³

12 Sensitieve reacties beschermen het kind tegen overmatige stress, dragen bij aan een gevoel van veiligheid, en de ontwikkeling van een veilige gehechtheidsrelatie, alsook de ontwikkeling van persoonlijke, sociale en morele competenties. Het bevordert de veerkracht van kinderen en helpt mee aan de ontwikkeling van empathie en de neiging anderen te helpen als dat nodig is. Zie p. 22 en p. 53 van de NCKO-kwaliteitsmonitor (NCKO, 2009).

13 Zie ook de boeken van Nossent, Vanderhaegen & Kwok (2010) en Gerhardt (2018). De babyspecialisatietraining van de Stichting NET gaat dieper in op de kennis en vaardigheden met betrekking tot communicatie met baby’s.

Ook oudere kinderen hebben soms meer tijd nodig dan je denkt. Zijn volwassenen gewend binnen één seconde een reactie te geven, voor kinderen gaat dat veel te snel. Soms geven ze helemaal geen antwoord, omdat ze nog niet begrijpen dat een reactie gewenst wordt. Je helpt kinderen als je langer wacht. Of je formuleert je vraag duidelijker. Als je vraagt: 'Kun je me vertellen wat jij vindt? Ik wil dat graag weten' is het voor het kind duidelijker dat een antwoord wordt verwacht. Realiseer je ook dat kinderen een minder grote woordenschat hebben. Vooral gevoelens kunnen ze minder goed verwoorden.

Je kunt het kind helpen door je volle aandacht aan hem te geven, goed te kijken en te luisteren, het kind de tijd te geven en eventueel te helpen met verwoorden. Hierdoor groeit hij: hij leert zijn gevoelens steeds beter te herkennen en aan te geven.

Vragen

Contact maken gebeurt regelmatig via het stellen van vragen. Het nadeel van vragen is dat dit vaak een eenzijdig contact is. 'Welke kleur is dit?', 'Wil je een cracker of een soepstengel?' Wij bedenken de vragen vanuit ons eigen perspectief. De vragen hebben een duidelijk doel. Op zich is er niets mis met deze vragen. En toch, als je écht contact met kinderen wilt, dan start je met aandachtig kijken en luisteren. Wat is het perspectief van het kind? Wat houdt hem bezig? Misschien stelt hij wel een onuitgesproken vraag aan jou, die je kunt beantwoorden. Zo bepaal je beiden waar het gesprek over gaat, in plaats van alleen de volwassene.

Open vragen stellen

Wil je een vraag stellen, probeer dan open vragen te stellen. Deze ondersteunen het contact met het kind meer. Je toont hiermee respect voor zijn mening (respect voor autonomie!) en stimuleert zijn zelfstandigheid, taalontwikkeling en denkvermogen. Open vragen zijn vragen waar je niet alleen 'ja' of 'nee' als antwoord op krijgt. Voorbeelden van open vragen zijn: 'Wat is jouw mening over ...?', 'Hoe vind je het hier?', 'Waar wil jij graag mee spelen?', 'Wat ga jij doen op vakantie?' Open vragen beginnen met 'hoe', 'wat' en 'waar'. Open vragen kunnen een startpunt zijn voor een gezamenlijk gesprek. Ook hier geldt dat je geen vragen 'afvuurt', maar wezenlijk belangstelling toont voor de reacties.

Bij jongere kinderen kun je ook open vragen stellen. Kinderen die nog niet zo goed praten ondersteun je door hun antwoord te helpen verwoorden. Je vraagt bijvoorbeeld: 'Waar wil jij mee spelen?' Het kind loopt aarzelend rond. Je antwoordt voor hem: 'Je weet het nog niet, hè? Er is zoveel speelgoed ... je kunt bijna niet kiezen' (zie ook hoofdstuk 5 Kinderen helpen). Open vragen brengen ook verdieping in het spel van een kind. Bijvoorbeeld een kind dat buiten met een zakje speelt en jou verbaasd aankijkt als het bijna wegwaait. Jouw belangstelling en vragen als 'Hoe zou dat komen?', 'Waar zou hij heen waaien als je hem loslaat?' stimuleren hem om na te denken en dingen te verwoorden.

Groepsgesprekken

Het fruitmoment of de lunchtijd biedt een mooie kans voor een gezamenlijk gesprek. Samen over iets praten zorgt voor gedeelde aandacht en bevordert plezierige en betekenisvolle interacties.¹⁴ Een ervaring of opmerking van één kind kun je verbreden naar en verbinden met de anderen: 'Linde, hoor je dat? Saïd vertelt dat hij naar de die-rentuin is geweest ...' De andere kinderen zullen daar grif op inhaken. Jouw taak is dan te luisteren en waar nodig te helpen verwoorden, zachte praters wat meer podium te bieden en de kinderen te helpen naar elkaar te luisteren. Ook is het van belang om goed te luisteren, zodat je de bedoeling van het kind begrijpt.

Voorbeeld

Er liggen drie stukken paprika op het bord van een peuter. Hij raakt de stukken om de beurt aan en roept opgewonden: 'Het is drie jaar!' De opvoeder kijkt de andere kant op. Het kind herhaalt zijn opmerking. De opvoeder kijkt kort op en zegt: 'Ja, dat zijn drie stukken paprika.'

Dit voorbeeld komt uit onderzoek van Os (2019). Zij laat zien hoe interacties van lage kwaliteit verschillen van interacties van hoge kwaliteit. Hier miste de opvoeder de echte boodschap van het kind: namelijk dat het aantal stukken paprika hetzelfde was als zijn leeftijd. Ook deelde hij niet in het enthousiasme van het kind. Doordat er weinig gedeelde aandacht was, kon de opvoeder niet ontdekken wat het kind bezighield en wat hij bedoelde.

Je kunt ook zelf het startsein geven. Een vraag als 'Wat zou jij doen als je de baas van de bso zou zijn?', 'Welk dier zou je willen zijn?' nodigt kinderen uit tot vertellen en naar elkaar luisteren. Je sluit het best aan op de kinderen als je een vraag stelt over iets wat hen bezighoudt. Bij jongere kinderen is zo'n groepsgesprek alleen kortdurend mogelijk en moet het onderwerp concreter zijn.

In groepsgesprekjes leren kinderen hun mening uiten en elkaars mening respecteren, wat de sociale ontwikkeling bevordert én een positief effect heeft op het zelfvertrouwen.

14 Onderzoek van Os (2019) gaat in op het belang van het creëren van gezamenlijke, gedeelde aandacht op een groep, bijvoorbeeld tijdens de lunchtijd. Zo ontstaan plezierige en betekenisvolle interacties tussen kinderen. De opvoeder zorgt voor die gedeelde aandacht door het initiatief te nemen voor een interactie, in te gaan op de opmerkingen van de kinderen, en ervoor te zorgen dat alle kinderen mee kunnen doen. Interacties van lagere kwaliteit zijn interacties waarbij de opvoeders zich beperken tot korte antwoorden of regulatie (bijvoorbeeld het kind corrigeren). De casus van de drie stukken paprika is een voorbeeld van een interactie van lage kwaliteit.